

V BÖLMƏ. KLAŞTERLƏRİN VƏ SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAFI MƏSƏLƏLƏRİ

UOT 336.658

Nərgiz Fikrət qızı HÜSEYNOVA
AKU, doktorant
nargizhuseyn2.3@gmail.com

KLAŞTERLƏRİN EMAL SƏNAYESİ SAHƏLƏRİNİN İNKİŞAFINDA ROLU

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – sənaye klasterlərinin formalaşmasının peşəkar insan resurslarının əldə edilməsinə təsirini araşdırmaq, insan resurslarının klasterləşmə münasibətlərinə və firmanın fəaliyyətinə təsirini yoxlamaq və klasterlərin formalaşmasına töhfə verə biləcəyini anlamaq idi.

İşin metodologiyası – bu araşdırma sorğu anketi ilə aparılması və empirik tədqiqat vasitəsilə sənaye klasterlərinin formalaşmasından sonra peşəkar insan resurslarının əldə edilməsinə təsirini araşdırdı.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiqat emal sənayesində klasterlərdən istifadənin inkişafa necə təsir edəcəyi aydınlaşdırılsın və tətbiq edilsin.

Tədqiqatın nəticələri bu tədqiqat həmçinin təsdiq etdi ki, sənayelər sənaye klasterləşdirilməsi ilə peşəkar insan resurslarına malik ola bilər və bu, müəssisənin klasterləşmə münasibətlərinə müsbət təsir göstərəcək, bu da firmanın fəaliyyətinə müsbət təsir göstərə bilər və müəssisənin rəqabət üstünlüyünü artırabilir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – Sənaye klasterləşməsi peşəkar insan resurslarını cəlb etmək üçün əsas amildir; sənaye klasterləri firmanın fəaliyyətini artırabilir; və peşəkar insan resursları firmanın müəssisələrinin fəaliyyətinə təsir göstərir.

Açar sözlər: *strategiya, idarəetmə, insan resursları, təchizat zənciri, sənaye klasterləri, müəssisənin rəqabət üstünlüyü.*

Giriş

“Klaster” ingilis sözüdür və biz bunu dilimizə “koma” kimi tərcümə etməyi daha doğru hesab edirik. Dilimizdə “yığılmaq” feli də var və “klaster” termini iqtisadi sahədə işlədildikdə nəzərdə tutulan mənaları tam ehtiva edən bu feildir. Harvard Universitetinin professoru Maykl Eugene Porter 1947-ci ildə anadan olub, iqtisadiyyatda klaster nəzəriyyəsinin müəllifidir. Lakin durğunluq iqtisadiyyat üçün yeni anlayış deyil. Qədim dövrlərdən həm istehsalatda, həm də ticarətdə bazar iştirakçılarının yaxınlıqda yerləşməsi, öz təcrübələrini bölüşməsi və digər problemlərin həllində bir-birinə kömək etməsi müsbət təcrübə olmuşdur [1].

“Aqlomerasiya eyni fəaliyyət sahəsində həm rəqabət aparan, həm də əməkdaşlıq edən şirkətlərin, müvafiq sektorda ixtisaslaşmış istehsalçıların, xidmət təminatçıların, firma və qurumların coğrafi konsentrasiyasıdır”.

Klasterin yaradılma məqsədi - klaster iştirakçıları arasında yeni texnologiyaya asan çıxış, risklərin asan bölüşdürülməsi, xarici bazara birgə çıxış, Elmi-Tədqiqat və Layihə-Konstruktor təşkilatlarının gücünün konsentrasiyası və kollektiv vasitəsilə qarşılıqlı əlaqənin gücləndirilməsidir [1].

Sənaye klasteri əlaqələri

Sənaye klasterləri ümumiyyətlə bir qrup peşəkar istehsalçı tərəfindən mürəkkəb əməliyyatlarla şəbəkə əlaqələrinin formalaşmasına istinad edir. Klasterdəki istehsalçılar daha aşağı istehsal xərcləri və əməliyyat xərcləri, eləcə də peşəkar əmək, bilik və texnologiya kimi üstünlüklərə asanlıqla

daxil ola bilərlər. Porter klasteri “ümumi və bir-birini tamamlayan xüsusiyyətlərə əsaslanan xüsusi bir sahədə əlaqəli şirkətlərin və əlaqəli qurumların coğrafi cəhətdən yaxın qrupu” kimi müəyyən etmişdir. Sənaye klasteri effekti altında uğurlu klaster regionunun açarı ondan ibarətdir ki, klasterdəki istehsalçılar şəbəkə qurmalı və bilik və məlumat paylaşmalıdırlar. San Dieqo Hökumətlər Assosiasiyasının (SDAG) 2001-ci ildə apardığı araşdırmaya görə, regionda klaster sənayesi şirkətləri şiddətli rəqabət və sıx əməkdaşlıq əlaqələri inkişaf etdirəcəklər. Newlands iddia edirdi ki, sənaye klasterinin ən mühüm məqsədi müəssisələrin əməkdaşlığı və rəqabətidir. Rəqabət daha vacib hərəkətverici qüvvədir. Yang, istehsalçı coğrafi məkan konsentrasiyası əlaqələri, yuxarı və aşağı axın şaquli inteqrasiya əlaqələri, üfüqi əməkdaşlıq və rəqabət əlaqələri və resurs mübadiləsi əlaqələri daxil olmaqla dörd əsas qruplaşma əlaqəsini ümumiləşdirdi. Bu tədqiqat sənaye klasterləri halında müəssisələrin klasterləşmə əlaqəsinə dair yuxarıdakı müzakirəni ümumiləşdirdi və Weber (1929), Anderson (1994), SDAG (2001), Newlands (2003) və Yangın (2006) empirik məlumatlarından istifadə etdi. Ədəbiyyat qruplaşma əlaqələrinin dörd əsas tədqiqat dəyişənini göstərir:

- 1) istehsalçının coğrafi məkan konsentrasiyası əlaqələri;
- 2) yuxarı və aşağı axın şaquli inteqrasiya əlaqələri;
- 3) üfüqi əməkdaşlıq və rəqabət münasibətləri;
- 4) resurs mübadiləsi əlaqələri.

Bunlar bu tədqiqatın ölçülməsi üçün əsas kimi istifadə edilmişdir [2].

İnsan resursları

İnsan resursları müəssisənin davamlılığı üçün çox vacibdir. Furman sənaye klasterlərinin sənaye innovasiyası üçün ən əlverişli olduğunu müdafiə etdi. İnsan resursları və firma performansını müsbət korrelyasiyaya malikdir. İnformasiya və insan resurslarının axını daha sürətli olduqda, bu, sənaye biliklərinin yayılma təsirlərini təşviq etməyə və sənaye innovasiyalarının üstünlüyünü gücləndirməyə kömək edə bilər. Sabourin və Pinsonneault sənaye klasterinin rəqabət qabiliyyətinin elementi kimi Michael Porter tərəfindən təklif olunan dörd klaster elementi strategiya resurslarından biri kimi peşəkar insan resurslarını müdafiə edirdilər. Bəhraml və Evans peşəkar kadr potensialının sənaye klasterlərinin formalaşması və rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün mühüm amil olduğunu vurğulayıblar.

Firmaların fəaliyyəti

1990-cı ildə Maykl Porter bildirmişdir ki, “bir ölkənin beynəlxalq rəqabət üstünlüyü və ölkədə rəqabətqabiliyyətli sənayelərin olub-olmaması sənaye klasterlərinin formalaşmasından asılıdır”. Sabourin və Pinsonneault, Michael Porter tərəfindən təklif olunan strateji resursların dörd qruplaşdırılması elementini qeyd etdilər:

- 1) yüksək keyfiyyətli insan resursları;
- 2) texnoloji infrastruktur;
- 3) bilik resursları;
- 4) davamlı yol ilə səbəbli əlaqədə olan kapital resursları.

Ona görə də yüksək keyfiyyətli insan resursları mühüm amillərdən biridir. Olson sənaye klasterlərinə texnoloji işçi qüvvəsi, universitetlər və tədqiqat mərkəzləri, nəqliyyat və kommunikasiya infrastrukturunu və yüksək həyat keyfiyyətinin əsas klaster imkanları kimi daxil edilməsini müdafiə etdi. Bundan əlavə, SDAG iddia etdi ki, sənaye klasterlərində müəssisələrin klasterləşmə əlaqələri yeni xidmətlərə tələbin innovativ üstünlüyünü yaradacaq və beləliklə, firma performansını təşviq edəcək. Bu prosesdə innovativ təcrübələr yaradılacaq, çünki sənaye klasterlərindəki bizneslər gərgin rəqabət və sıx əməkdaşlıq şəraitində əlaqələr yaradacaqlar. Bu tədqiqat sənaye klasterlərinin rəqabət üstünlüklərini araşdırdı. Ölçmə çərçivəsi sənaye klasteri münasibətlərinin və peşəkar insan resurslarının firmanın fəaliyyətinə təsirini öyrənmək, yəni onların yeddi addımdan ibarət olduğunu yoxlamaq üçün Sabourin və Pinsonneault və SDAG-in innovativ üstünlüyü təcrübəsinə istinad edir [3]:

- 1) şirkətin dövrüyyəsi arta bilər;
- 2) şirkətin biznes mənfəəti arta bilər;

- 3) şirkətin əməliyyat xərcləri azaldıla bilər;
- 4) şirkətin gəlirliliyi yaxşılaşa bilər;
- 5) şirkət texnologiyası təkmilləşə bilər;
- 6) şirkətin innovasiya və inkişaf qabiliyyəti yaxşılaşa bilər;
- 7) şirkətin biznes rəqabət qabiliyyəti yaxşılaşdırıla bilər.

Innovasiya yönümlü klasterlərin yaradılması

Qloballaşan dünya iqtisadiyyatında sənayenin gücü yenidən artır. O, iqtisadi mürəkkəbliyi və çoxsaxəliliyi ilə xarakterizə olunur. Sənayenin dünya iqtisadiyyatında payı təqribən 30% təşkil edir və beynəlxalq səviyyədə enerji istehlakının 40%-i sənayenin payına düşür. Müxtəlif beynəlxalq təşkilatların ümumiləşdirməsinə əsasən sənaye kompleksinə xarakterik xüsusiyyətlərinə və texniki-texnoloji səviyyələrinə görə fərqlənən 300-dən çox sahə və yarım sahələr daxildir. İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə sənayenin texniki səviyyəsi, daha doğrusu, onların aktiv hissəsi 3-7 il ərzində tamamilə yenilənir. Yaponiyada bu müddət daha qısa. Lakin MDB ölkələrinin sənaye potensialının texniki-texnoloji səviyyəsi, innovasiya fəaliyyəti hələ də yüksək keyfiyyətli və rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsal etmək iqtidarında deyil. Belə ki, orada istehsal olunan innovasiya məhsulunun xüsusi çəkisi beynəlxalq həddən kifayət qədər aşağıdır (15%). Azərbaycan sənayesində isə həmin göstərici 0,08% təşkil edir. Ona görə də sənayenin əsaslı modernləşdirilməsi əsasında onların innovasiya fəallığının artırılması yaxın və uzaq gələcəkdə həllini gözləyən mühüm problemlərdən biridir. Dünya təcrübəsində bu problemin həlli üçün innovasiya yönümlü klasterlərin yaradılmasına və inkişafına xüsusi diqqət yetirilir.

Beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq demək olar ki, innovasiya yönümlü pilot sənaye klasterlərinin yaradılması sinergetik əməkdaşlığa və qarşılıqlı fəaliyyətə əsaslanan aşağıdakı iştirakçı qruplarından asılıdır [3]:

Sənaye müəssisələri – qısa müddət ərzində innovasiya yönümlü iqtisadiyyata uyğunlaşdırılmış, innovasiya məhsullarının istehsalına yönəlmiş və innovasiya şöbəsi (şöbəsi) olan müəssisələrdir.

Elmi təşkilatlar – elmi-tədqiqat mərkəzləri, elmi-tədqiqat institutları, konstruktor büroları, tətbiqi tədqiqatları olan və onları istehsalata tətbiq etməyə çalışan ali məktəblər.

İnvestisiya təşkilatları – sənayedə investisiya və ya innovasiyaların təmin edilməsi ilə məşğul olan şirkətlər, dövlət investisiya strukturları, banklar və digər təyinatlı sahələr.

Sənaye klasterlərinin formaları, onların inkişaf mexanizmləri

Onlar dünyanın bir çox ölkələrinin, eləcə də regionlarının iqtisadi siyasətinin formalaşması üçün klasterlər nəzəriyyəsindən istifadə edirlər. Klaster siyasəti dövlət iqtisadiyyatının mühüm tərkib hissəsidir. Klaster siyasəti dedikdə klaster sahələrini, o cümlədən dövlət strukturlarını və elmi qurumları həmin prosesə cəlb etməklə həmin regionun klasterlərinin rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına yönəlmiş tədbirlər başa düşülür. Klaster siyasəti böyük ölçüdə dövlətin mikroiqtsadi siyasətini müəyyən edir, onun hazırlanması zamanı kiçik və orta sahibkarlığın inkişafına təsir edən regional, investisiya və digər aspektlər nəzərə alınır. Bir çox xarici ölkələrdə (Finlandiya, Almaniya, Yaponiya, Çin və s.) artıq sənayenin digər sahələrində (maşınqayırma, tikinti sənayesi, meşə sənayesi və s.) istər region, istərsə də ölkə daxilində klasterlər formalaşmışdır. bütövlükdə onların işinin səmərəliliyi haqqında düşünməyə imkan verir. Xarici klasterlərin inkişafının əsas xüsusiyyətlərini nəzərdən keçirək. Əvvəla, qeyd etmək lazımdır ki, klasterlər təkcə öz əraziləri ilə məhdudlaşmır, həm də qarışıq ərazilərə yayılır. Məsələn, ABŞ-ın liderliyi təkcə kompüterlərin istehsalında deyil, həm də onlar üçün proqram təminatının və mikroprosessorların istehsalında da müşahidə olunur.

Güclü sektorların belə çoxsahəli əməkdaşlığının formalaşması təsadüfi deyil, texnoloji zəncirin yüksək rəqabət qabiliyyəti üstünlüklərin klasterin təsisçisi olan şirkətdən digər istehsalçı olan şirkətə ötürülməsinin qanuni nəticəsidir. Məsələn, İsveçin yüksək inkişaf etmiş ölkələr sırasına yüksəlməsinə onun dəmir filizi sənayesinin müqayisəli üstünlükləri səbəb olmuşdur ki, bu da İsveç dəmir filizinin təbii olaraq dəmir filizi ilə zəngin olması ilə izah olunur. Eyni zamanda, onun yüksək rəqabət qabiliyyəti filiz istehlakçılarına - metallurgiya sənayesinə yayıldı. Unikal filizdən eyni

vaxtda eyni dərəcədə unikal, yüksək keyfiyyətli polad istehsal edilə bilər. Sonuncu, öz növbəsində, poladdan dünyanın ən yaxşı podşipniklərini hazırlayan SKF rulman istehsalçısının beynəlxalq uğuruna səbəb oldu. Beləliklə, addım-addım ilkin işə salınma impulsu, eyni zamanda, İsveç iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətinin əsasını təşkil etmək üçün bu günə qədər davam edən maşın-qayırma sahələrinin geniş spektrini əhatə etdi.

Klasterin uğurlu inkişafından təkcə onun yaxın ətrafı faydalanmır. Klasterlər bütövlükdə milli iqtisadiyyat üçün beynəlxalq genişlənmə bazası, daxili bazarın yüksəlişi rolunu oynayır.

Beləliklə, Yaponiya iqtisadiyyatının sürətli inkişafı 20-ci əsrin 50-60-cı illərində güclü metallurgiya-gəmiqayırma klasterinin formalaşması ilə başladı. Həmin klaster ölkənin dünya bazarında uğur qazanmasının əsasını qoydu. İqtisadiyyatda birinci klasterdən sonra əsasən onunla qarşılıqlı əlaqədə olan yeni klasterlər formalaşır və nəticədə ölkənin beynəlxalq rəqabət qabiliyyəti yüksəlir. Yaponiyada güclü metallurgiyaya əsaslanan avtomobil istehsalı inkişaf etdi, eyni zamanda elektrotexnika və elektronika klasterləri formalaşdı.

Eyni zamanda, ölkənin yüksək rəqabət qabiliyyəti ayrı-ayrı klasterlər üzərində qurulur və onlardan kənarında hətta ən inkişaf etmiş iqtisadiyyat da orta nəticələr verə bilər. Eyni zamanda, Yaponiya kimi güclü avtomobil, elektrik mühəndisliyi və elektronika sahələrinə malik olan bir ölkənin belə kimya və əczaçılıq kimi sahələrdə xeyli geridə qaldığı, ümumiyyətlə, aerokosmik sahədə zəif olduğu izah edilir.

Sənaye klasterlərinin əsas xüsusiyyətləri onların yerləşdiyi coğrafi ərazinin lokalizasiyası, eyni zamanda, bütün klaster iştirakçılarının həmin ərazidə resurslar və texnologiyalardan istifadəsinin ümumi oxşarlığı və ya eyniliyi, klasterin nomenklaturasının yaxınlığıdır. Eyni zamanda, klasterə daxil olan şirkətlər arasında rəqabət, kooperasiya əlaqələrinin qarşılıqlılığı ən çox diqqət çəkən cəhətlərdən biri kimi çıxış edir. Beləliklə, səmərəli kooperasiya əlaqələri, ayrı-ayrı yataqların uğurlu fəaliyyəti, nəhayət, sənaye klasteri bütövlükdə məhsuldar nəticələrlə işləyə bilər.

Klasterin inkişafı prosesində ən vacib məqamlardan biri Agentin müəyyən edilməsidir. Klasterin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi və inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə Agent müvafiq sahədə dövlət siyasətini həyata keçirən səlahiyyətli orqan tərəfindən müəyyən edilir. Agentin fəaliyyətinin əsasını müəyyən dövr ərzində klasterin inkişaf strategiyasının müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi təşkil edir. Sənayenin, xüsusilə kiçik və orta təşkilatların fəaliyyətində ixtisaslaşan agent klaster daxilində təşkilatlar arasında əlaqələrin qurulması və inkişafı, sahibkarlar arasında etimadın artırılması və digər məsələlərlə məşğul olur [3].

Sənaye müəssisələrinin əsas funksiyalarını belə təsnif etmək olar:

- istehsal funksiyası – klaster daxilində müəssisənin əsas funksiyasıdır, o, zəruri və kompleks texniki-texnoloji tədbirlərin həyata keçirilməsini və innovativ məhsulların buraxılmasını əhatə edir;
- yüksək səviyyəli texniki innovasiya layihələrinin hazırlanması və həyata keçirilməsi, habelə İKT-nin geniş tətbiqi əsasında sənaye müəssisəsinin istehsal və idarəetmə alt sistemlərinin təkmilləşdirilməsi;
- innovasiya layihələrinin həyata keçirilməsi prosesində elm və investisiya təşkilatlarının qarşılıqlı fəaliyyətinin təşkili;
- innovasiya bazasında klasterin rəqabət potensialının artırılması məqsədilə innovasiya məhsulunun keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün effektiv tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- klasterə daxil olan sənaye müəssisələri arasında istehsal-logistika zəncirinin formalaşdırılmasının inkişafı və səmərəliliyinin artırılması;
- klasterin istehsal müəssisələri arasında qarşılıqlı şəbəkə formasının inkişafı, o cümlədən yüksək texniki səviyyəli və gəlirli işə malik müəssisələrin klaster iştirakçıları qrupuna kənarından cəlb edilməsi [7].

Sənaye klasterinin global və regional bazarlara çıxışa təsiri

Klaster öz iştirakçıları arasında möhkəm əlaqələr, coğrafi cəmləşmə, inkişaf etmiş informasiya şəbəkəsi, klaster daxilində dəqiq ixtisaslaşma və innovasiyaya meyil kimi xüsusiyyətlərə malikdir.

Mübahisə etmək olar ki, tipik klasterə həm kiçik, həm də orta şirkətlər daxildir, onların hər biri klasterdəki digər şirkətlərlə rəqabətdən əhəmiyyətli dərəcədə qazanc əldə etmir, lakin kompakt yerləşmə üstünlük təşkil edir, çünki bu, ixtisaslaşmış resurslardan istifadə etməyə imkan verir.

İqtisadiyyat elmində klasterlər başqa əlamətlərə görə təsnif edilir, lakin eyni zamanda çoxlu sayda klaster təsnifatları mövcuddur ki, onlardan ikisi seçilərək işdə ətraflı nəzərdən keçirilmişdir. Klasterlər həm kortəbii, həm də təbii ki, hakimiyyətin nəzarəti altında süni şəkildə formalaşa bilər, lakin klasterin yaradılması, mövcudluğu və inkişafı üçün bəzi şərtlər lazımdır, yəni:

- müvafiq infrastrukturların mövcudluğu;
- idarəetmə funksiyalarını yerinə yetirən, ərazidə biznes, mərkəzi və yerli hakimiyyət orqanları ilə ortaq şəkildə inkişaf edən inkişaf subyekti kimi innovativ cəmiyyətin formalaşmasını təmin edən formalaşmış təşkilati-kommunikativ strukturun mövcudluğu;
- klasterin yerli innovativ cəmiyyət tərəfindən yaradılmış mərkəzi hökumətin sənaye və regional siyasət çərçivəsinə uyğunluğu;
- yeni idarəetmə texnologiyalarından istifadə;
- sahibkarlıq təşəbbüsü;
- təsərrüfat subyektləri tərəfindən bir və ya bir neçə birləşdirici amillərin birgə istifadəsinin mümkünlüyü / zəruriliyi.

Hər bir klaster öz inkişafında beş əsas mərhələdən keçir: aqlomerasiya, yaranan klaster, inkişaf edən klaster, yetkin klaster, transformasiya. Klasterin inkişafının hər bir mərhələsinin xüsusiyyətləri işdə təqdim olunur.

Bu işdə xarici klasterlərin əsas xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilmiş, həmçinin Rusiyada klasterləşmənin xüsusiyyətləri aydınlaşdırılmışdır. Xarici klasterlər üçün klasterin istehsal yönümünün digər sahələrə yayılması, “zəncir boyu” klasterlərin yaradılması və inkişafı, yəni ardıcıl olaraq bir-biri ilə əlaqəli klasterlərin yaradılması və inkişafı, habelə klasterlərin rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsi. Çoxluqlara görə bütövlükdə dövlət bənzərsizdir [6].

Sənaye klasterinin milli rəqabətqabiliyyətinin artmasına təsiri

Milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətliliyinin formalaşdırılması, inkişafının təmininə əsaslanan strategiyalarda sənaye klasterlərinin yaradılması mühüm yerə malikdir. Eyni zamanda, əsas məqsəd sənayenin inkişafına dəstək vermək, onu lazımi infrastrukturla təmin etmək, digər sahələrlə əlaqələndirilməsini təmin etmək, lazımi maliyyə resurslarını yaratmaqdır. Sənaye klasterlərinin inkişafına əsas maneələr infrastrukturun eyni zamanda tam formalaşmaması, digər iştirakçılarla əlaqələrin zəifliyi, lazımi kadr potensialının olmaması, bazar araşdırmalarının düzgün təşkil edilməməsidir. Porter “Millətlərin rəqabət üstünlüyü 1990” kitabında 10-dan çox ölkədə 100-dən çox sənaye müəssisəsində tədqiqat aparmışdır. Eyni zamanda, tədqiqatlar nəticəsində bir ölkədə və ya onun hər hansı bir bölgəsində regional sənaye təşkilatlarının yaradılmasının beynəlxalq rəqabətdə həmin ölkəyə gətirəcəyi faydaları müəyyən etmişdir. O, həmçinin bildirib ki, ölkə ərazisində və regionlarda formalaşan klasterlər ölkənin gələcək inkişafında mühüm rol oynayacaq. Müasir dövrdə sənaye klasterləri sənaye üçün daha əlverişli innovasiya mühiti yaradır. Eyni zamanda rəqabət və əməkdaşlıq innovasiya fəallığını artırır. Sənaye klasterlərinin rəqabət qabiliyyətinə və milli iqtisadiyyatın innovasiya fəallığına təsir edən əsas amillər aşağıdakılardır [5]:

- yeniliklər haqqında məlumatlara daha sürətli çıxış;
- yeniliklərin daha sürətli öyrənilməsi;
- şirkətlər arasında ixtisaslı kadr mübadiləsi;
- bazar şəbəkələrinin daha səmərəli təşkili;
- regional dəyər zəncirinin formalaşması;
- milli brend və məhsulların çeşidinin artırılması;
- daxili tələbatın ödənilməsi səviyyəsinin yüksəldilməsi;
- yerli rezursun faydalı, maksimum istifadəsinin təmin edilməsi.

Sənaye klasterləri regional inkişafa müsbət təsir göstərir. Sənaye klasterlərinin iqtisadi inkişafa təsiri bu formalarda olur:

- məhsuldarlıq;
- yenilik;
- yeni inkişaf sahələri.

Eyni zamanda, sənaye siyasəti digər sektorları xilas etməyə yönəlmiş antiböhran vasitəsi olmaqdan çıxarılıb. Eyni zamanda, siyasət uzunmüddətli strateji xarakter daşıyır. Sənaye siyasətində ölkədə iqtisadi artım üçün zəmin yaratmaq, onun inkişafının keyfiyyətə yenilənməsi, iqtisadiyyatın sektorları arasında, sektorlar daxilində ölkənin resurs potensialının bölüşdürülməsinə yönəlmiş müvafiq, kompleks tədbirlər sistemi daxil edilməlidir. Və ölkə iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına səmərəli inteqrasiya olunmuş rəqabətqabiliyyətli strukturunu formalaşdırmaq. Dövlətin sənaye siyasətinin əsas subyekti rəqabətqabiliyyətli, ixrac yönümlü malların istehsalı olmalıdır [5].

Sənayenin sürətli inkişafı üçün zəmin yaradılması, mülkiyyət, təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq bütün müəssisə və təşkilatlar üçün bərabər rəqabət mühitinin yaradılması, yerli istehsalın inkişafı üçün əlverişli şəraitin təmin edilməsinin vaxtı çatıb. Dövlətin sənaye siyasətinə ilk növbədə milli sənayenin rəqabət strategiyası daxil edilməlidir. Eyni zamanda, strategiya Azərbaycan sənayesinin qlobal bazar iqtisadiyyatında rəqabətqabiliyyətli mövqeyini əldə etməyə və gələcəkdə də qoruyub saxlamağa yönəldilməlidir. Həmin strategiyayı hazırlayarkən milli sənaye məhsullarının dünya bazarlarında fəal iştirakını təmin etmək üçün məşhur üç prinsip vardır:

- investisiya;
- yenilik;
- inteqrasiyaya əsaslanmalıdır.

Həmin strategiyanın mahiyyəti dünya bazarlarında rəqabət apara bilən sahələrin üstün inkişafını təmin etməkdən ibarətdir [4].

Nəticə

Klasterlərin bir çox başqa strukturları ola bilər. Bununla belə, əsas iştirakçılar son məhsul istehsalçıları, ixtisaslaşmış xammal və ya yarımfabrikatlar, avadanlıqlar, ehtiyat hissələri, digər məhsul tədarükçüləri, maliyyə institutları, müştərilər, ixtisaslaşdırılmış infrastruktur xidmətləri təminatçıları, təhsil, tədqiqat və texniki dəstək göstərən qurumlar və standartlaşdırma agentlikləridir. Klasterlər müştəriləri, pərakəndə satıcıları və tamamlayıcı malların istehsalçılarını əhatə edən geniş termindir. Eyni zamanda xarici müdaxilə ilə yaradılanlardan fərqli xüsusiyyətə malik olan klasterlər eyni bölgədə kənar müdaxilə olmadan inkişaf edən, rəqabətə davamlı, xarici bazara qarşı daha güclü və sabit hala gətirilən təşkilatlardan ibarət sistemlərdir. Müəyyən bir coğrafi bölgədə dövlət tərəfindən müəyyən güzəştlərlə təmin edilən təşkilatların qısa müddətdə əhəmiyyətli gəlirlər əldə etməsi, bu təşkilatların uzunmüddətli perspektivdə daha çox inkişaf ehtiyacı hiss etmələrinə, rəqiblərinin isə genişlənməsinə səbəb olur. Sonda belə nəticəyə gəlmək olar ki, klaster sahə yanaşmasına alternativ kimi fəaliyyət göstərən texnoloji zəncir vasitəsilə birləşdirilmiş, ərazi bazasında ixtisaslaşmış təchizatçıların, əsas istehsalçıların və istehlakçıların cəmləşməsi şəbəkələrdən formalaşan sənaye kompleksidir.

ƏDƏBİYYAT

1. The impact of industrial clusters of human resources and firms performance
2. Klasterlər: beynəlxalq təcrübə və innovativ inkişaf, Tərbiz Əliyev, 2019.
3. Milli iqtisadiyyatın rəqabətliyi: struktur islahatları yeni inkişaf paradigması, Müəllif: Strateji Təhlil.
4. Süleymanova, Ə. Azərbaycanda innovasiya tipli məşğulluğun formalaşdırılması aspektləri, onun maliyyələşdirilməsinin müasir mexanizmləri. // “Azərbaycanın vergi jurnalı”.
5. Ülke örnekleri ile kalkınma ve sanayileşme modelleri. TMMOB Sanayi Kongresi 2007, Oda Raporu.
6. Amin, A. and Thrift, N. (1995), “Institutional issues for the European regions: from markets and plans to socioeconomics and powers of association”, Economy and Society

7. Baptista, R. and Swann, P. (1998), “Do firms in clusters innovate more?”, Research Policy
8. <https://axar.az/news/kult/286698.html>
9. <https://unec.edu.az/application/uploads/2018/12/Нас-sg-r-sg-rli.pdf>

Наргиз Фикрет кызы Гусейнова
докторант, АУК
nargizhuseyn2.3@gmail.com

Роль кластеров в развитии направлений переработки

Резюме

Цель исследования Целью данного исследования было изучить влияние формирования промышленных кластеров на приобретение профессиональных человеческих ресурсов, изучить влияние человеческих ресурсов на кластерные отношения и производительность фирмы, а также понять, может ли формирование кластеров способствовать.

Методология работы В данном исследовании изучалось влияние формирования промышленных кластеров на приобретение профессиональных человеческих ресурсов с помощью анкетирования и эмпирических исследований.

Прикладная важность исследования заключается в том, что исследование позволит уточнить и применить, как использование кластеров в обрабатывающей промышленности повлияет на развитие.

Результаты исследования. Это исследование также подтвердило, что отрасли могут иметь профессиональные человеческие ресурсы за счет промышленной кластеризации, что положительно повлияет на отношения кластеризации предприятия, что может положительно повлиять на производительность фирмы и увеличить конкурентное преимущество предприятия.

Оригинальность исследований и научная инновация. Промышленная кластеризация является ключевым фактором привлечения профессиональных кадров; промышленные кластеры могут повысить производительность фирмы; и профессиональные человеческие ресурсы влияют на производительность предприятий фирмы.

Ключевые слова: стратегия, управление, человеческие ресурсы, цепочка поставок, промышленные кластеры, конкурентное преимущество предприятия ресурсы.

Nargiz Fikret Huseynova
Ph.D. - student, ACU
nargizhuseyn2.3@gmail.com

The role of clusters in the development of processing industry areas

Summary

The purpose of the study The purpose of this study was to examine the impact of the formation of industrial clusters on the acquisition of professional human resources, to examine the impact of human resources on clustering relationships and firm performance, and to understand whether cluster formation can contribute.

Methodology of the work This study investigated the effect of the formation of industrial clusters on the acquisition of professional human resources through questionnaires and empirical research.

The applied importance of the research is that the research will clarify and apply how the use of clusters in the manufacturing industry will affect the development.

Research findings This study also confirmed that industries can have professional human resources through industrial clustering, which will positively affect the enterprise's clustering relationship, which can positively affect the firm's performance and increase the enterprise's competitive advantage.

Research originality and scientific innovation Industrial clustering is a key factor in attracting professional human resources; industrial clusters can increase firm performance; and professional human resources affect the performance of the firm's enterprises.

Key words: *strategy, management, human resources, supply chain, industrial clusters, enterprise competitive advantage*